

HAVZA MESLEK YÜKSEKOKULU

BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI

Genel Hukuk

Öğretim Görevlisi, Kevser GİRGİN ÇATALKAYA

BORÇLAR HUKUKU

Genel Hukuk

Hafta 11

KONU BAŞLIKLARI

- Borç ve Borç İlişkisi Kavramı
- Borç ilişkisinin kaynakları

1. Borç ve Borç İlişkisi Kavramı

Borç, yerine getirilmesi gereken yükümlülük anlamındadır. Günlük yaşantımızda, çoğu zaman farkına varmadan birçok borç ilişkisi kurarız. Bir mağazadan yaptığımız alışveriş, otobüse binip okula gitmek, bozulan buzdolabım tamir ettirmek hep bizi borç ilişkisi içine sokar.

Borç ilişkisi, borçlunun alacaklıya karşı "edim" denilen davranış biçiminde bulunmakla yükümlü olmasıdır. Bir borç ilişkisinde üç unsur bulunur:

- Borçlu
- Alacaklı
- Edim

Edim; bir şeyi vermek, bir şeyi yapmak veya yapmaktan kaçınmak şeklinde olabilir.

- Örneğin, işçi ile işveren arasındaki iş sözleşmesi ile kurulan borç ilişkisinde, işçi işi yapmak, işverene rakip bir faaliyette bulunmamak, işveren ise ücreti işçiye vermek borcu altındadır.

2. Borç İlişkisinin Kaynakları

Borç ilişkisi üç kaynaktan doğar:

- Sözleşme,
- Haksız fiil
- Sebepsiz zenginleşme

a) Sözleşmeden Doğan Borç İlişkileri

aa) Öneri ve Kabul

Sözleşme, iki tarafın belli bir hukuki sonucu elde etmek için karşılıklı ve birbirine uygun iradelerini açıklamalarıyla kurulur. İrade açıklaması, açık veya örtülü olabilir.

Sözleşmenin kurulması için ilk açıklanan iradeye "öneri" (eski deyimle "icap"), önerinin kabul edilmesi şeklinde ikinci iradeye be yanına da "kabul" denir.

Kabul için süre belirlenmeksizin hazır olmayan bir kişiye yapılan öneri, zamanında ve usulüne uygun olarak gönderilmiş bir yanıtın ulaşmasının beklenebileceği ana kadar, önereni bağlar. Zamanında gönderilen kabul, önerene geç ulaşır ve öneren onunla bağlı Olmak istemezse, durumu hemen kabul edene bildirmek zorundadır.

bb) Sözleşmenin Şekli

Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir. Taraflar, sözlü, yazılı veya resmi şekilde (noter) sözleşme yapabilirler.

Ancak bazen kanun sözleşmenin belli şekilde yapılmasını arar. Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak "geçerlilik şekli"dir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz.

Kanunun aradığı şekle uyulmaması sözleşmeyi geçersiz kılmıyorsa, bu şekil zorunluluğu ispat kolaylığı için aranmış demektir ve buna "ispat şekli" denir.

cc) Sözleşme Özgürlüğü İlkesi

Taraflar, bir sözleşmenin içeriğini kanunda öngörülen sınırlar içinde özgürce belirleyebilirler (TBK. md.26).

Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.

Sözleşmenin içerdiği hükümlerden bir kısmının hükümsüz olması diğerlerinin geçerliliğini etkilemez. Ancak, bu hükümler olmaksızın sözleşmenin yapılmayacağı açıkça anlaşılırsa, sözleşmenin tamamı kesin olarak hükümsüz olur.

çç) Aşın Yararlanma

Bir sözleşmede karşılıklı edimler arasında açık bir oransızlık varsa, bu oransızlık, zarar görenin zor durumda kalmasından veya düşüncesizliğinden ya da deneyimsizliğinden yararlanılmak suretiyle gerçekleştirildiği takdirde, zarar gören, durumun özelliğine göre ya sözleşme ile bağlı olmadığım diğer tarafa bildirerek ediminin geri verilmesini ya da sözleşmeye bağlı kalarak edimler arasındaki oransızlığın giderilmesini isteyebilir.

dd) İrade Bozukluğu Halleri

Yanılma veya aldatma sebebiyle ya da korkutulma SOnUcunda sözleşme yapan taraf, yanılma veya aldatmayı öğrendiği ya da kor. kutmanın etkisinin ortadan kalktığı andan başlayarak bir yıl içinde sözleşme ile bağlı olmadığım bildirmez veya verdiği şeyi geri istemezse, sözleşmeyi onamış sayılır.

Aldatma veya korkutmadan dolayı bağlayıcılığı olmayan bir sözleşmenin onanmış sayılması, tazminat hakkını ortadan kaldırmaz.

dda) Yanılma

Sözleşme kurulurken esaslı yanılmaya düşen taraf, sözleşme ile bağlı olmaz.

- Özellikle aşağıda sayılan yanılma hâlleri esaslıdır:

1. Yanılan, kurulmasını istediği sözleşmeden başka bir sözleşme için iradesini açıklamışsa.

2. Yanılan, istediğinden başka bir konu için iradesini açıklamışsa.

3. Yanılan, sözleşme yapma iradesini, gerçekte sözleşme yapmak istediği kişiden başkasına açıklamışsa.

4. Yanılan, sözleşmeyi yaparken belirli nitelikleri olan bir kişiyi dikkate almasına karşın başka bir kişi için iradesini açıklamışsa.

5. Yanılan, gerçekte üstlenmek istediğinden önemli ölçüde fazla bir edim için veya gerçekte istediğinden önemli ölçüde az bir karşı edim için iradesini açıklamışsa.

ddb)Aldatma

Taraflardan biri, diğerinin aldatması sonucu bir sözleşme yapmışsa, yanılması esaslı olmasa bile, sözleşmeyle bağlı değildir.

Üçüncü bir kişinin aldatması sonucu bir sözleşme yapan taraf, sözleşmenin yapıldığı sırada karşı tarafın aldatmayı bilmesi veya bilecek durumda olması hâlinde, sözleşmeyle bağlı değildir.

ddc) Korkutma

Taraflardan biri, diğ erinin veya üçüncü bir kişinin korkutması sonucu bir sözleşme yapmış sa, sözleşmeyle bağı lı değildir. Korkutmaya "tehdit" veya "ikrah" da denir.

Korkutan bir üçüncü kişi olup da diğ er taraf korkutmayı bilmiyorsa veya bilecek durumda değil se, sözleşmeyle bağı lı kalmak istemeyen korkutulan, hakkaniyet gerektiriyorsa, diğ er tarafa tazminat ödemekle yükümlüdür.

ee) Sözleşmenin Yorumlanması ve Muvazaa

Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır.

b) Haksız Fiillerden Doğan Borç İlişkileri

aa) Genel Olarak

Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fiille başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür. (TBK. md.49).

- Örneğin, arabasıyla bir yayaya çarpıp yaralayan o kişinin bu yüzden yapmak zorunda kaldığı hastane masraflarını, işe gidip çalışamadığı için yoksun kaldığı kazancı "maddi tazminat", çektiği acıların karşılığını "manevi tazminat" olarak ödeme borcu altına girer.

bb) Sorumluluk Şartları

Sorumluluğun dört şartı vardır:

- 1) Hukuka veya ahlaka aykırı fiil,
- 2) Zarar,
- 3) Nedensellik ilişkisi,
- 4) Kusur

1) Hukuka veya ahlaka aykırı fiil: Bir kişinin yaralanması, arabasının parçalanması, evinin duvarının yıkılması gibi zarar verici bir fiil olmalıdır.

2) Zarar: Malvarlığı ya da şahıs varlığındaki eksilmedir. Maddi veya manevi olabilir. Zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispat yükü altındadır. Uğranılan zararın miktarı tam olarak ispat edilemiyorsa hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak, zararın miktarını hakkaniyete uygun olarak belirler.

3) Nedensellik ilişkisi: Hukuka ve ahlaka aykırı fiil ile zarar arasında sebep-sonuç ilişkisi olmalıdır.

4) Kusur: Hukukun hoş görmediği davranış biçimine kusur denir. Sonuç istenmişse "kast", sonuç istenmemekle birlikte gerekli dikkat ve özen eksikliği varsa "ihmal" söz konusudur. Hâkim, zarar verenin kusurunun olup olmadığı, ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı hakkında karar verirken, ceza hukukunun sorumlulukla ilgili hükümleriyle bağlı olmadığı gibi, ceza hâkimi tarafından verilen beraat kararıyla da bağlı değildir.

- Bazı hallerde kusur olmadan da Kanun kişiyi sorumlu tutmaktadır. Bu hallere "kusursuz sorumluluk" halleri denir. Bunlar beş tanedir:
 1. Hakkaniyet sorumluluğu: Hakkaniyet gerektiriyorsa; hâkim, ayırt etme gücü bulunmayan kişinin verdiği zararın, tamamen veya kısmen giderilmesine karar verir.
 2. Adam çalıştıranın sorumluluğu: Adam çalıştıran, çalışanın, kendisine verilen işin yapılması sırasında başkalarına verdiği zararı gidermekle yükümlüdür.
 3. Hayvan bulunduranın sorumluluğu: Bir hayvanın bakımım ve yönetimini sürekli veya geçici olarak üstlenen kişi, hayvanın verdiği zararı gidermekle yükümlüdür. Hayvan bulunduran, bu zararın doğmasını engellemek için gerekli özeni gösterdiğini ispat ederse sorumlu olmaz.

4. Yapı malikinin sorumluluğu: Bir binanın veya diğer yapı eserlerinin maliki, bunların yapımındaki bozukluklardan veya bakımındaki eksikliklerden doğan zararı gidermekle yükümlüdür.

İntifa ve oturma hakkı sahipleri de, binanın bakımındaki eksikliklerden doğan zararlardan, malikle birlikte müteselsilen sorumludurlar.

5. Tehlike sorumluluğu: Önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletmenin faaliyetinden zarar doğduğu takdirde, bu zarardan işletme sahibi ve varsa işleten müteselsilen sorumludur.

Bir işletmenin, mahiyeti veya faaliyette kullanılan malzeme, araçlar ya da güçler göz önünde tutulduğunda, bu işlerde uzman bir kişiden beklenen tüm özenin gösterilmesi durumunda bile sıkça veya ağır zararlar doğurmaya elverişli olduğu sonucuna varılırsa, bunun önemli ölçüde tehlike arzeden bir işletme olduğu kabul edilir. Özellikle, herhangi bir kanunda benzeri tehlikeler arzeden işletmeler için özel bir tehlike sorumluluğu öngörölmüşse, bu işletme de önemli ölçüde tehlike arzeden işletme sayılır.

cc) Tazminatın Belirlenmesi

Hâkim, tazminatın kapsamını ve ödenme biçimini, durumun gereğini ve özellikle kusurun ağırlığını göz önüne alarak belirler. Tazminatın irat biçiminde ödenmesine hükmedilirse, borçlu güvence göstermekle yükümlüdür (TBK. md.51).

Zarara hafif kusuruyla sebep olan tazminat yükümlüsü, tazminatı ödediğinde yoksulluğa düşecek olur ve hakkaniyet de gerektirirse hâkim, tazminatı indirebilir (TBK. md.52).

Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın "manevi tazminat" olarak ödenmesine karar verebilir.

Çç) Zamanaşımı

Tazminat istemi, zarar görenin zararı ve tazminat yükümlüsünü öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde fiilin işlendiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

c) Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri

Bir kişinin haklı bir sebep olmadan, bir başkası aleyhine zenginleşmesidir.

Sebepsiz zenginleşmenin varlığı için dört koşul vardır:

- 1) Bir kimsenin mal varlığında bir zenginleşmenin meydana gelmesi,
- 2) Buna bağlı olarak diğer bir kimsenin mal varlığında bir fakirleşme meydana gelmesi,
- 3) Mal varlığında meydana gelen zenginleşmenin haklı bir nedene dayanmaması,
- 4) Zenginleşme ile fakirleşme arasında nedensellik (illiyet) bağının olması.

- **Geri Vermenin Kapsamı**

Sebepsiz zenginleşen, zenginleşmenin geri istenmesi sırasında elinden çıkmış olduğunu ispat ettiği kısmın dışında kalanı geri vermekle yükümlüdür.

Zenginleşen, zenginleşmeyi iyiniyetli olmaksızın elden çıkarmışsa veya elden çıkarırken ileride geri vermek zorunda kalabileceğini hesaba katması gerekiyorsa, zenginleşmenin tamamını geri vermekle yükümlüdür (TBK. md.79).

Zenginleşen iyiniyetli ise, yaptığı zorunlu ve yararlı giderleri geri verme isteminde bulunandan isteyebilir.

Zenginleşen iyiniyetli değilse, zorunlu giderlerinin ve yararlı giderlerinden sadece geri verme zamanında mevcut olan değer artışının ödenmesini isteyebilir.

- **Zamanaşımı**

Sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakkı, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.

Zenginleşme, zenginleşenin bir alacak hakkı kazanması suretiyle gerçekleşmişse diğer taraf, istem hakkı zamanaşımına uğramış olsa bile, her zaman bu borcunu ifadan kaçınabilir